

شاہ حسین دی شاعری دا فکری، فنی
جائزہ تے اسلوب بیان کرو؟

3
سوال

تعارف:

جواب

شاہ حسین بابا فرید لقا بعد
پنجابی دے دو جے وڈے کلاسیکل شاعر نیں۔
ایہناں دو لوان شاعراں وچ تقریباً 250
سال دا فرق اے۔ شاہ حسین لقا مادھو
لال حسین دے ناں لقا وی جانیجا مندا
اے۔ اوہناں دے تعارف لئی اوہناں دی
ایہی اک کافی ہی اوہناں دے ناں، ذات
پیشہ، کاروبار، گھریلو زندگی تے ایمان
بارے ساریاں گلاں دسدی اے۔ ملاحظہ کرو:
آئی حسینو جلاپا، نہ اُس مول نہ لاپا
نہ اوہ منگیبا نہ اوہ پیرنایا
نہ اوہ گنڈھ، نہ ساپا
نہ گھرباری، نہ مسافر
نہ اوہ مومن نہ کافر
جو آپا سو آپا

کافیاں شاہ حسین:

شاہ حسین صوفی شاعر سن۔ جیناں
دی شاعری کافیاں دی شکل وچ ساڈے

کول موجود ہے۔ آپ دے کلام دانان
 "کافیاں شاہ حسین" ہے۔ شاہ حسین دا
 کلام سہ لؤں پہلاں ڈاکٹر موہین سنگھ دیوان
 نے 1942ء لؤں ستھ دے علاقے وچوں
 لہجیا۔ کافیاں دی کُل تعداد 163 ہے۔
کافی دی تعریف:

کافی دا لفظ "کفی"

وچوں نکلیا ہے جیہدا مطلب ہے: "پورا
 ہونا، مکمل ہونا، بقیرا ہونا، کافی ہونا"
 پنجابی ادب وچ کافی اس کلام لؤں
 کہندے نیں جیہڑا موسیقی نال بڑھیا جا سکے

ندیوں پار سجن دا اٹھانہ

کیتے قول ضروری جانا

مفتاں کراں ملاح دے نال

من اٹکيا بے پرواہ دے نال

شاہ حسین دی شاعری دا فکری جائزہ:

1- شاہ حسین دا ملاہتی رنگ:

صوفی بزرگ

لوک اپنی شاعری وچ غیر مہذب الفاظ
 استعمال نہیں کردے اوہ ظاہری دکھاوے
 تے ریاکاری دی ننڈیا کردے نیں۔

اوپناں لوں فقیری وچ لڈن لہدی اے
 ایہہ رنگ انسان لوں دنیا کولوں دور
 تے رب دے نیڑے کرا اے۔ کجہ تنقید نکالاں
 دے بقول شاہ حسین نے ایہہ روپ بادشاہ
 اکبر دے دین الہی دے خلاف اپنایا سی۔
 بُریاں بُریاں بریاں وے ایس بریاں وے لوکا
 بریاں کول نہ بہو وے لوکا

2- شاہ حسین دا علامتی نفاک:

صوفی بزرگ

لوک ظاہری طور تے تنقید نہیں کردے۔
 ایس دے بجائے اوہ اشارے وچ کُلاں
 کردے نیں۔ شاہ حسین نے وی گھریلو ماحول
 دیاں علامتاں ایس کم لئی ورتیاں نیں تاکہ
 اک عام بندہ وی اوہناں دی گل دا
 مطلب سمجھ سکے۔ مثال دے طور تے اوہناں
 نے ”چرخے“ دی علامت انسانی جسم لئی،
 ”پنج پونیاں“ دی علامت پنج نمازاں لئی،
 ”سستے نشان“ دی علامت آخرت وچ
 حساب کتاب لین والے فرشتیاں لئی
 ورتی اے۔ فرماندے نیں:

چرخہ بولے "سائیں سائیں" بانٹ بولے "لوں"
 کہے حسین فقیر سائیں دا، میں نائیں سبھ لوں

3- فلسفہ وحدت الوجود دا درس:

فلسفہ وحدت الوجود دے مطابق
 ساری کائنات وجودِ خدا لوں پیدا ہوئی
 اے۔ رب سوئے نے اپنے آپ لوں مختلف
 صفات وچ ظاہر کیتا اے۔ شاہ حسین وحدت
 الوجود دے قائل سن چیدا ابھرواں اظہار
 اوہناں دیاں کافیاں وچ لہدا اے۔ کھڈی
 پشے وچوں تانا بانا دی مثل راہیں انج فلسفہ
 وحدت الوجود دا ذکر کردے نیں۔ کہیں دے
 نیں:

ربا میرے حال دا عہرم لوں
 اندر لوں ہیں، باہر لوں ہیں، روارو وچ لوں
 لوں ہیں تانا، لوں ہیں بانا، سبھ کچھ میرا لوں
 کہے حسین فقیر تانا، میں نائیں سبھ لوں

4- عشق حقیقی:

شاہ حسین رب دے سچے عاشق سن۔
 اوہناں دا دہن عشق حقیقی دے سوز،
 ٹڑپ تے غم نال بھریا ہویا سی۔ شاہ

DATE: ___/___/___
حسین عشق دے رستے دیاں مشکلاں بیان
کردے آکھدے نیں:

عاشق ہووین تاں عشق کماوین
راہ عشق دا سوئی دانگھل دھاگا ہووین تاں جاوین
باہر پائی آلودہ اندر، کیا شیخ کیا وین
کیسے حسین جے فارغ کھسیوں تاں خاص مراقبیاوین

5- اپنی ذات دی نفی:

شاہ حسین کول عاجزی تے انکساری دی
ڈھیر اے - اوہ اپنے آپ لوں تے اپنی ذات
لوں کچھ نہیں سمجھدے - شاہ حسین دا کمال
ایہہ وے کہ اوہناں اپنے آپ لوں پر پھٹاں
جولا یا، حسین فقیر، حسین ملانا، کئی، حسیو
بھنگی تے بڑا لوک آکھیا اے پر لوکاں وچ
اوہ شیخ حسین، شیخ حسین ڈاڑھا تے شاہ حسین
فقیر دے ناں لوں مشورسن - عاجزی تے
انکساری دیاں مثالیں دیکھو:

میرے صاحب، میں تیری ہو گئی آن
میںوں نہ وساری لوں، گلوں میں چگی آن
جے لوں میر نظر دی بھالیں، چڑھ جو بارے سنی آن
کیسے حسین فقیر سائیں دا، دتیرے دی کئی آن

-6 حاصل مرشد دی لوڑ:

شالا حسین دے لسنے عشقِ حقیقی دا
 بھانپڑ چیا بیویا سی جیٹرا اویناں لوں
 پرویلے بے قرار، بے تاب رکھدا سی۔
 درج ذیل کافی ملاحظہ کرو:

سجنا بولن دی جاناہیں
 اندر باہر اکا سائیں، کس نوں اکو سائیں
 اکو دلبر سوجھت روپا، دو جا نہیں کدائیں
 کہے حسین فقیر نہانا، ست گڑ لوں تل جائیں

-7 غزوتے تکبر دی ننڈیا:

شالا حسین آپ وی عاجز بندے
 سن تے لوکاں لوں وی ایہو ای درس
 دے کے غزوتے تکبر دی ننڈیا کیتی اے۔
 دنیا عارضی اے فانی اے جیٹرا جیہا اے
 اوہنے مرنا اے تے غزور کس گل دا۔ دنیا
 دی بے ثباتی دے حوالے نال فرماندے
 نہیں:

1- کیندے گھوڑے، پستی مندر کیندا دھن مال
 کہاں گٹے ملا، کہاں گٹے قاضی کہاں گٹے کٹک ہزار

2- چھوڑ تکبر، بگڑ چلیسی کو کہیں داناہیں
 کہے حسین فقیر نہانا ہر دم سائیں سائیں

8- کلام وچ دعائے انداز:

سیانے آکھدے نیں "دعا فقیراں تے رحم اللہ"
 یعنی فقیراں دی دعا رب نیڑے ہو کے سن دا
 اے تے کرم وی کردا اے۔ حسین فقیر وی
 دعائے رنگ وچ نصیحت کردے نیں:
 نی تینوں رب نہ بھلی دُعا فقیراں دی ایہا
 رب نہ بھلی پور سب کچھ بھلی رب نہ بھلن جیہا
 پور مال سندی کھڈندی شایاں لوں گھونگٹ کیہا
 چارے نیں گڈا وڈ ہوئے، وچ وچولا کیہا

شاه حسین دی شاعری دا فنی جائزہ:

شاه حسین دیاں کاغیاں فنی تے تکنیکی حوالے
 مال منفرد مقام دیاں حامل نیں۔

1- کاغیاں دے بانی:

شاه حسین پنجابی ادب وچ کاغیاں
 دے بانی نیں۔ ایس لوں پہلاں کاغیاں دوسری
 زبان وچ لکھیاں جاندیاں سن۔

نال جیناں دے پچین کھیڈی سی شیاں اٹھ جلیاں
 بابل آنگن چھڈ پھڈ گئیاں سا پوڑے گھر جلیاں
 سمے حسین فقیر سائیں دا گلاں کر لے بھلیاں

2- کافیاں وچ لوک داستاناں دارنگ:

شاہ حسین نے پہلی واری پیرتے رانجھ دی داستان لؤں اپنے کافیاں وچ ورتیاں۔
آکھدے نیں:

نی ماٹے! مینوں کھیڑیاں دی گل نہ آکھ
رانجھن میرا، میں رانجھن دی،
کھیڑیاں لؤں کوڑی جھاں
لوک جانے پیرکھلی، پیرے داور چاں
کیسے حسین فقیر سائیں دا،
جاندا مولی پان

3- کلام وچ موسیقیت:

شاہ حسین دی کافیاں وچ موسیقیت
وی لہدی اے ایہیو ای وجہ اے اوہناں
دا کلام لوک فنکار پڑے نشوق نال کاندے
نیں۔ اوہناں دے کچھ مشہور کافیاں جو گیت
دی شکل وچ مشہور ہوئیں درج ذیل نیں:

1. مائیں نی میں کینوں آکھاں
درد وچھوڑے دا حال نی ---

2. لکھی لوح قلم دی قادر نی ماٹے موڑجے سکتی موڑ
چھٹی والگوں میں پٹی ترخان، قادر دے پتھر طور
کیسے حسین فقیر سائیں دا کھیڑیاں دا کوڑا زور

4- پنجابی تشبیہاں تے استعاریاں داورتاؤ:

شاہ حسین نے اپنی شاعری وچ پنجابی تشبیہاں تے استعارے نوں بڑے چنگے طریقے نال ورتیا اے۔ اوہناں سس تے لیر نوں اپنے نال تے رانجھ نال نوں رب دی ذات نال تشبیہ دتی اے تے چرخہ انسانی جسم تے سس نشان نوں منکر تکیر دے طور پیش کیتا اے۔

میں وی جھوک رانجھن دی جانا، نال میرے کوئی چلے
 پیراں پوندی منٹاں کردی جانا پیا اکلے
 نہیں وی ڈونگھی تُلّہ پرانا تشبیہاں پینن ملے
 رانجھن یار طیب بیندا میں تن درد اولے
 عے کوئی خبر منٹراں دی لیاوے پتھر دے دینی آن چلے
 کہے حسین فقیر مانا، سائیں سینہ پوڑے گلے

5- تائیت دا صیغہ/سوانی داروپ:

پنجابی ادب دی ایہہ خواہیت اے کہ عورت عاشق تے مرد معشوق اے ایس لئی پنجابی شاعراں نے اپنے آپ نوں عورت نال تشبیہ دتی اے اس گل دی وجہ ایہوی اے کہ خدا دی لگت دے حصول لئی عورت داروپ اپنایا تے عورت بڑی معصوم اے۔ شاہ حسین نے وی اپنے آپ نوں سوانی دے روپ وچ

پیش کشیتا ہے۔ اوہناں دی کاخیاں ویتوں
اک کافی ملاحظہ کرو:

سجن دے یقہ بانہ اساڈی کیکر آکھاں چھڈ دے اڑیا
رات انھیری بدل کیناں باپجہ وکیلاں مشکل بنیاں
ڈا ہڈے کیتا سدوے اڑیا کیکر آکھاں چھڈ دے اڑیا
عشق محبت سستی جانن پئی چیناں دے ہڈوے اڑیا
کسے حسین فقیر سائیں دا نین بنیاں نال گڈوے اڑیا

6- عام فہم زبان دا استعمال:

شاہ حسین نے اپنی

شاعری وچ آسان زبان دا استعمال کیتا ہے تے مثالاًں
وی عام دتیاں نیں جیڑی عام لوک سمجھ سکے۔
بقول ڈاکٹر لاجپوت سنگھ رام کرشنا:

”شاہ حسین پوراں دی زبان سادہ، پراثر
تے نرال ہے۔ سگوں فرید ثانی ابراہیم پوراں
لؤں ودھ چنگی زبان اوہناں ورتی ہے۔“

مکدی گل:

شاہ حسین اوہا درویش شاعر نیں جیہاں دی
زبان وچوں نکلن والا اک اک بول حقیقت تے
معرفت دے رنگ وچ رنگیا ہویا ہے۔ اوہناں نے
اخلاقیاں، فلسفہ تے تصوف لؤں کاخیاں وچ بیان کیتا۔